

Leszek Kamiński

Problemy polskiego romantyzmu

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 10, 49-52

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Leszek Kamiński

PROBLEMY POLSKIEGO ROMANTYZMU¹

Tomy poświęcone głównym problemom poszczególnych epok literackich to niewątpliwie jedna z ważniejszych i cenniejszych inicjatyw wydawniczych w zakresie historii literatury. Wydane już zostały *Problemy*: literatury staropolskiej, oświecenia, polskiego romantyzmu, będące przedmiotem niniejszej recenzji, oraz literatury lat 1890 - 1939.

Dwa tomy *Problemów polskiego romantyzmu*, które ukazały się do tej pory, zajęły w literaturze naukowej dotyczącej romantyzmu miejsce znaczące. Celem autorów było przekrojowe i syntetyczne ukazanie charakterystycznych dla epoki idei, wątków myślowych i artystycznych, poszczególnych elementów romantycznej postawy i światopoglądu.

Pierwszy tom przynosi przede wszystkim rozprawy traktujące o społeczno-ideowej warstwie literatury romantycznej. Przedmiotem zainteresowania badaczy stały się tak ważne dla tej literatury zagadnienia, jak romantyczna teoria narodu, wizje rewolucji, literacki obraz historii, mesjanizm, Bóg i religia, stosunek do folkloru i obyczaj romantyczny.

W drugim tomie znalazły się artykuły omawiające przede wszystkim „literackie” elementy romantyzmu (oczywiście jest to podział raczej umowny). Zostały w nich omówione charakterystyczne motywy, wątki i tematy, ich funkcje w różnych utworach i u różnych twórców — np. natura, romantyczna koncepcja człowieka i bohatera literackiego, obraz geniusza, noc, zaświaty, egzotyzm, mit - podanie - historia itp.

Już to wyliczenie wskazuje na różnorodność problematyki, co oczywiście pociągnęło za sobą różnorodność ujęć i metod badawczych. Wspomniałem już o przekrojowym charakterze zdecydowanej większości rozpraw. Celem autorów jest na ogół ukazanie ewolucji danego pojęcia lub, częś-

ciej, jego różnych charakterystycznych ujęć (np. *Romantyczna wizja rewolucji* Marii Janion czy *Dwie postawy mesjanizmu* Adama Sikory). Oczywiście nie mogło być celem żadnego z autorów ogarnięcie całości materiału literackiego wiążącego się z omawianym zagadnieniem. Poprzestawano słusznie na doborze mniejszej lub większej liczby reprezentatywnych przykładów, obejmujących, zarówno twórców najwybitniejszych, jak i drugo- czy trzeciorzędnych. Walorem tego typu ujęcia problemowego jest możliwość konfrontacji sposobów opracowania analogicznego motywu czy problemu u różnych (m.in. skalą talentu i światopoglądem) twórców.

Zawarte w obu tomach szesnaście rozpraw można podzielić na kilka grup. W pierwszej znajdują się prace, których celem i myślą przewodnią jest interpretacja (lub reinterpretacja) jakiejś idei czy problemu, odwołująca się do kilku, najczęściej znanych, tekstów. Autorzy koncentrują się na nowym ujęciu badanego problemu. Zaliczyć tu można przede wszystkim prace Marii Janion (*Romantyczna wizja rewolucji* i „*Kuźnia natury*”); Marii Żmigrodzkiej (*Historia i romantyczna epika* oraz *Mitopodanie - historia*); Marty Piwińskiej (*Bóg utracony i Bóg odnaleziony...* oraz *Człowiek i bohater* — o przekształcaniu romantycznej wizji człowieka w postać literackiego bohatera) oraz Adama Sikory (*Dwie postawy mesjanizmu* — o mesjanizmie Mickiewicza i Hoene-Wrońskiego na tle ówczesnej myśli europejskiej).

Kolejną grupę stanowią rozprawy będące próbą usystematyzowania pewnej dziedziny wiedzy o romantyzmie lub całościowego ujęcia jakiegoś jego aspektu. Materiał egzemplifikacyjny jest w tych wypadkach znacznie szerszy, a celem autorów jest jego uporządkowanie, zhierarchizowanie lub ogólna charakterystyka. W tej grupie umieścić należy prace Janiny Kamionkowej o obyczaju romantycznym, Heleny Kapelusz — o stosunku romantyków do folkloru i Józefa Bachorza — o polskim egzotyzmie romantycznym.

Cechy obu grup wymienia rozprawa Aliny Witkowskiej *Romantyczny naród: klęska i triumf*.

W trzeciej grupie znajdują się szkice o węższym zakresie tematycznym, prezentujące opracowanie określonego historycznoliterackiego zagadnienia. Między innymi rozprawa Krystyny Krzemieniowej analizuje przedpowstaniową publicystykę Mochnackiego, Ostrowskiego i Żukowskiego, Ryszard Przybyłski przedstawia przemiany bohatera w epice klasycznej i pseudoklasycznej, Halina Krukowska — dwie wczesnoromantyczne wersje „nocnej strony natury i nocnej strony człowieka”, Alina Kowalczykowa — motyw zaświatów w literaturze romantycznej.

Walory omawianej publikacji mają charakter wieloraki. Przynosi nam ona syntetyczne, w miarę całościowe ujęcie problemów, które zawsze

były uznawane za istotne komponenty literatury romantycznej, jednak rzadko (niektóre nigdy), doczekały się samodzielnych opracowań. Tak jest np. z motywem zaświatów, o który zadržali wszyscy piszący o romantyzmie, a który ujęty całościowo i przekrojowo ukazuje nowe perspektywy interpretacyjne czy obyczajowe romantycznego, ściśle powiązanego przecież z ówczesną literaturą.

Równie ważny jest fakt ukazania szeregu zjawisk nowych lub ujętych od innej niż zazwyczaj strony. Tak np. rozprawa Marii Janion (wraz z innymi pracami tej autorki) na trwałe wprowadziła do wiedzy o romantyzmie zagadnienie rewolucji jako jednej ze spraw naczelných w światopoglądzie epoki. Alina Witkowska i Maria Żmigrodzka, choć podejmują zagadnienia niejednokrotnie badane, nadają im nowy wymiar i przewartościowują wiele przyjętych do tej pory tez.

Niejako uboczną, ale dla czytelnika bardzo ważną zaletą tej publikacji jest szereg, zawartych w toku szerszych wywodów, interpretacji wielu arcydzieł romantycznej literatury lub ich istotnych aspektów. Takie ujęcie sytuuje utwory znane (np. III cz. *Dziadów*) na szerszym tle i ukazuje te same lub podobne problemy w innych literackich opracowaniach. Daje to możliwość nowego spojrzenia i odczytania dzieła od innej strony, w odmiennym kontekście (np. III cz. *Dziadów* jako jeden z romantycznych utworów o Bogu i religii, *Król-Duch* jako jeden z wzorców epiki historycznej, *Sen srebrny Salomei* jako jedna z wizji rewolucji).

Problemy polskiego romantyzmu (zwłaszcza ich część pierwsza) wprowadziły do wiedzy o romantyzmie wiele nowych stwierdzeń. Oczywiście wartość naukowa poszczególnych rozpraw ze względu na ich duże zróżnicowanie tematyczne i metodologiczne jest nieporównywalna. Trudno też dyskutować z autorami na temat takiego a nie innego doboru „problemów”. Widać jednak wyraźnie, że *Problemy* wiele białych plam w obrazie epoki zlikwidowały, ale szereg innych odsłoniły. Na przykład konieczne jest pełniejsze i wieloaspektowe podjęcie zagadnienia romantycznej religii i religijności, stosunku do przyrody, romantycznej wizji przyszłości, romantycznej polityki, społecznego rezonansu tej literatury, tradycji romantycznej itd. Miejmy nadzieję, że problemy te znajdują się w zapowiadanych dalszych tomach tego wydawnictwa.

Problemy polskiego romantyzmu nie zastąpią oczywiście zgodnej ze współczesną wiedzą historycznoliteracką podręcznikowej syntezy tej epoki (doczekaliśmy się już kilku takich opracowań o literaturze przedromantycznej), ale są na pewno ku tej syntezie dużym krokiem.

¹ *Problemy polskiego romantyzmu. Seria pierwsza*. Praca zbiorowa pod redakcją Marii Żmigrodzkiej i Zofii Lewinówny. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1971. (Alina Witkowska: *Romantyczny naród: klęska i triumf*; Krystyna Krzemie-

niowa: *O nową cywilizację*; Maria Żmigrodzka: *Historia i romantyczna epika*; Maria Janion: *Romantyczna wizja rewolucji*; Adam Sikora: *Dwie postawy mesjanizmu*; Marta Piwińska: *Bóg utracony i Bóg odnaleziony. Buntownicy i wyznawcy*; Helena Kapełuś: *Romantyzm i folklor*; Janina Kamionkova: *Obyczaj romantyczny. Rekonesans*).

Problemy polskiego romantyzmu. Seria druga. Praca zbiorowa pod redakcją Marii Żmigrodzkiej. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1974. (Maria Janion: *Kuźnia natury*; Marta Piwińska: *Człowiek i bohater*; Janina Kamionkova: *Portret geniusza*; Ryszard Przybylski: *Zmierzch rozumnego heroizmu, czyli prolegomena do romantycznego bohaterstwa*; Halina Krukowska: *Nocna strona romantyzmu*; Alina Kowalczykowa: *Romantyczne zaświaty*; Józef Bachórz: *O polskim egzotyzmie romantycznym*; Maria Żmigrodzka: *Mit-podanie-historia*).